

СТРУКТУРА ТА ПРИЧИНИ ПОЯВИ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Молодь є найбільш динамічною соціальною верствою населення, а тому і культура, яку вона створює також перебуває у русі. Молодіжна культура є новаторською, вирізняється динамізмом та різносторонністю, проте суспільством цей вид культури оцінюється зазвичай негативно, тому що вона не несе у собі тенденції оновлення, динаміки розвитку.

Молодіжну субкультуру розглядають і як девіантну, і як таку, що розвивається на основі прийняття своєрідних стилів у одязі та музиці, що відрізняє її членів від інших членів суспільства, і як контркультуру, що кидає виклик суспільству.

Аналіз наукової літератури показав, що молодіжна субкультура була предметом дослідження багатьох вчених (О. Безпалько, М. Брейка, М. Головатого, О. Корнієвського, В. Кулика, С. Левікової, В. Лісовського, В. Лукова, Н. Мейнерта, Д. Міда, А. Мудрика, О. Олександрової, Н. Слюсаревського, М. Соколова та ін.), проте аналіз змісту та структури у соціально-педагогічному аспекті є недостатньо висвітленим, що і зумовило нами вибір цієї теми предметом дослідження.

Основою молодіжної субкультури є нові, «інші» погляди молодих людей, які відмінні від поглядів старшого покоління.

Особлива значущість молодіжної субкультури полягає у тому, що її існування пов'язане із спробами вирішення молоддю суспільно значимих проблем, які створюють протиріччя, проте усі шляхи виходу виявляються дієвими лише певний проміжок часу і лише на культурному рівні, ніколи не доходячи до соціально-економічної реальності [3, 13].

У літературі домінує твердження, що чим менше школяр задіяний в офіційних структурах, тим більше він намагається залучитись до «своєї» компанії, що говорить про необхідність у розвиваючих контактах, визнанні цінності своєї особистості [2, 21]. Тому саме конфлікт «батьки і діти» є першопричиною появи молодіжної субкультури.

Дещо іншої думки притримується А. Хамумомедов, який вважає, що причиною виникнення молодіжної субкультури є невідповідність між потребами, що динамічно розвиваються у соціально активній життєдіяльності, та обмеженими можливостями їх втілення [8, 5].

Є.А. Олександрова стверджує, що молодіжна субкультура існує у вигляді полісубкультурного поля з розмитими краями, у якому перетинаються площини різних типів молодіжних субкультурних груп, в центрі якого і знаходиться лідер, що має найбільш окреслене уявлення про очолювану ним субкультурну групу, її ідеологію, символіку, атрибути та закони. І чим ближче до краю поля знаходиться молода людина, тим більше вона соціально мобільна і легко може змінити місце своєї локації, не зазнаючи при цьому сильної психологічної травми [1, 96-97].

Молодіжна субкультура формується на певному етапі розвитку суспільства і відображає відповідні рівні ускладнення суспільного життя. Цим пояснюється існування у сучасній молодіжній субкультурі елементів, які відмінні від загальнолюдської культури, і протиставляються їй у багатьох важливих аспектах, зокрема у нетрадиційному ставленні до людського життя, що спричинює втрату почуття співпереживання, емпатії та, частково, самозахисту [7].

Щоб зрозуміти причини таких змін, варто проаналізувати структуру молодіжної субкультури, що дасть можливість виявити, які саме компоненти змінилися, і відносно цього шукати відповідні шляхи виходу.

Н. Слюсаревський у своєму дослідженні виділяє наступні складові молодіжної субкультури [6, 123-126]: знання (картина світу у вузькому сенсі), цінності, стиль та спосіб життя, соціальні інститути як системи норм, процедурне знання (навички, уміння, способи здійснення, методи), потреби та схильності.

Знання (картина світу у вузькому сенсі). Під цим поняттям розуміють усю сукупність знань та уявлень індивіда про навколишню дійсність, відштовхуючись від яких, він вибудовує цілісний образ соціального світу та свого місця у ньому. На основі виробленого образу відбувається орієнтація у життєвому просторі.

Цінності – це компонент соціальної системи, що наділяється особливим значенням в індивідуальній або суспільній свідомості. Цінністю може бути будь-який об'єкт (матеріальний чи ідеальний) – як реальний, так і уявний – у тому разі, якщо такий об'єкт слугує фокусом прагнень, бажань різноманітних груп або окремих осіб. У системі цінностей молодіжної субкультури виділяються: 1) те, чому надають перевагу найбільшою мірою (акти поведінки, що наближаються до соціального ідеалу; це те, чим захоплюються, але чого не завжди дотримуються); 2) те, що вважають нормальним, правильним (так чинять у більшості випадків); 3) те, що не схвалюють, засуджують і вважають аморальним, а іноді й злочинним.

Стиль та спосіб життя. Ця категорія поєднує у собі такі компоненти, як стиль та спосіб життя, соціальні ролі та статуси. Стиль життя розуміється як соціально-психологічна категорія, що виражає певний тип поведінки людей. Це поняття дає змогу сконцентрувати увагу на суб'єктивному боці людської діяльності, мотивах, формах вчинків, повсякденної поведінки. Спосіб життя індивіда в субкультурі передбачає набір ролей, які індивід виконує за різних обставин.

Соціальні інститути як системи норм. Поняття інституту розуміється як відносно стійкий тип та форми соціальної практики, за допомогою якої організовується життя суспільства, забезпечується стійкість зв'язків та стосунків у межах його соціальної організації. Діяльність соціального інституту визначається: по-перше, набором специфічних соціальних норм та приписів, що регулюють відповідні типи поведінки; по-друге, його інтеграцією у соціально-політичну, ідеологічну та ціннісну структури суспільства; по-третє, наявністю матеріальних засобів та умов, що

забезпечують успішне виконання нормативних приписів та здійснення соціального контролю.

У процесі соціалізації засвоюється певна система цінностей та норм, а із включенням молодшої людини до субкультури здійснюється процес залучення до норм, що не сформульовані та неусвідомлені. Навчання таких норм іде на прикладах, тобто у процесі реальної поведінки, що є виявом певної ролі.

Процедурне знання: навички, уміння, способи здійснення, методи. Сюди входить саме те знання, яке є необхідним для виконання того набору ролей, що передбачені для індивіда молодіжної субкультурою.

Потреби та схильності. Потреби тлумачаться як стан нестачі чогонебудь, стан, що стимулює діяльність, спрямовану на компенсацію цієї нестачі. Потреби лежать в основі утворення цінностей. Соціальні потреби членів субкультурної групи – це потреби у спілкуванні, у самозбереженні, самоствердженні, саморозвитку, самовираженні. Схильність розуміється як стійка орієнтованість людини на щось, бажання займатися певним видом діяльності. Схильність формується і розвивається під впливом умов життя.

О.В. Кравченко [4, 39] зводить структуру молодіжної субкультури до чотирьох основних компонентів: цінність; норми, ідеали, зразки; мова; санкції. При цьому, цінність розглядає як результат оцінки суб'єктом порівняльних якостей кількох об'єктів з точки зору своїх або тих, що приймаються як свої, суспільних інтересів. Цінність виступає завжди у контексті певної людської практики. Цінності розташовуються на шкалі, за допомогою якої люди оцінюють, порівнюють дії, речі, інших людей і себе. За допомогою шкали цінностей людина структурує оточуючий її світ, розташовує предмети і явища за критерієм їх цінності, тобто корисності. У результаті свідомості існує свого роду класифікатор як ментальна структура. Зміна соціальної практики веде до зміни цінностей, тому вони носять конкретно-історичний характер, обумовлений часом. Норми автор тлумачить як правила, зразки поведінки, які нав'язані культурою. Норми – явище багатопланове: а) ідеали – це норми, які манять, але, яких не досягнути. Ідеали задають напрям дії, але не передбачають, що люди мають досягати цілей; б) зразки – це рекомендовані моделі поведінки, яких важко досягти, проте при відповідній старанності, волі та здібностях реальні. Як зразки виступають святі, герої, «зірки». Існують мінімально допустимі моделі поведінки, що не викликають ні схвалення, ні осудження, а також моделі недопустимої поведінки, які змальовують такі дії, які розглядаються даною культурою як аморальні, злочинні. Що стосується мови, то дослідник підкреслює, що це засіб спілкування, за допомогою символів, які розуміють усі люди, що належать до певної субкультури. Її мова не обмежується звичайною, що спирається на звуки, вона включає мову жестів, спеціальних сигналів, як мова можуть виступати різноманітні елементи споживання (наприклад, стиль одягу). Елементами мови виступають знаки, символи, правила їх поєднання. Мова діє у межах тільки цієї субкультури, поза нею вона не піддається або погано піддається розумінню.

І, нарешті, суть санкції розглядається як реакція носіїв цієї субкультури на ступінь дотримання культурних норм. Санкції бувають позитивними (орден, премія, звання, народне визнання, популярність, схвалення) і негативними (смертна кара, позбавлення волі, штраф, ізоляція від оточуючих).

Г.В. Семилевська [5, 229] внутрішню структуру субкультури подає у вигляді системи координат, у якій перетинаються чотири поля: індивідуально-суб'єктне, соціально-суб'єктне, індивідуально-об'єктне та соціально-об'єктне. На горизонтальній вісі від'ємна напіввісь характеризує вплив індивідуального, внутрішнього на поведінку людей певної субкультурної групи, а позитивна – вплив соціального, зовнішнього, по відношенню до індивідів у групі. На вертикальній вісі позитивна напіввісь відображає усвідомленість та активність членів групи, а від'ємна – пасивність та підкорення зовнішньому тиску, без внутрішнього розуміння.

Розглянувши кілька трактовок структури субкультури, ми можемо зробити висновок, що структура молодіжної субкультури є явищем динамічним і тому досить важко встановити кількість компонентів, з яких вона складається.

На нашу думку, трактовка Н. Слюсаревського структури молодіжної субкультури є більш універсальною, оскільки у ній подається різноплановий опис проблеми, а не однобічний, як у трактуванні Г. Семилевської чи О. Кравченка.

У межах цього дослідження ми намагалися висвітлити проблему структури молодіжної субкультури у соціально-педагогічному аспекті, що дозволило нам дійти наступних висновків:

- молодіжна субкультура є новаторською за своєю суттю, проте не виходить за межі дозвілля;
- першопричиною появи культури молоді є конфлікт «батьки і діти»;
- структура молодіжної субкультури включає наступні компоненти: знання, цінності, стиль та спосіб життя, соціальні інститути як системи норм, процедурне знання, потреби та схильності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Е.А. Самоопределение подростков в молодежных субкультурах // Школьные технологии. – 2000. – № 5. – С. 96-107.
2. Воронов В., Черничкина Е. Что нужно знать о молодежной субкультуре? // Воспитание школьников. – 2001. – № 4. – С. 20-25.
3. Западные молодежные субкультуры 80-х годов: научно-аналитический обзор / ИНИОН АН СССР. – М., 1990. – 32 с.
4. Кравченко О.В. Особливості субкультури сучасної шкільної молоді // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості (Теоретико-метод. пробл. виховання дітей та учнів. молоді): Зб. наук. пр. – К., 2001. – Кн. 1. – С. 38-41.
5. Семилевская А.В. Структурные и динамические характеристики молодежной субкультуры // Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна.

- Вісник. – Х., 2000. – Вип. 489: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – С. 227-232.
6. Слюсаревський Н. Субкультура як об'єкт дослідження // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 3. – С. 117-127.
 7. Старовойт П.С Молодіжне середовище та його проблеми // Позакласний час – 2001. – № 8-9. – С. 60-63.
 8. Хамумомедов А. «Неформали» – хто они? //Аргументы и факты. – 1987. – № 38. – С. 5.
 9. Юрьева-Пековец Е.В. Молодежная субкультура в период трансформации украинского общества // Нова парадигма: Альм. наук. пр. – Запоріжжя, 2000. – Вип. 18. – С. 199-204.